

RECENZJE

Anna Malewska-Szalygin

Instytut Etnologii i Antropologii Kulturowej

Uniwersytet Warszawski

a.malewska-szalygin@uw.edu.pl

MICHAŁ MOKRZAN, *Klasa, kapitał, coaching w dobie późnego kapitalizmu*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, (Seria: Monografie Fundacji na rzecz Nauki Polskiej), Toruń 2019, ISBN: 978-83-231-4280-5, ss. 482.

Książka jest antropologicznym spojrzeniem na procesy neoliberalnego zarządzania, na współczesne formy perswazji i techniki samorealizacji zwykle analizowane przez ekonomistów lub specjalistów od managementu. Przyjęcie perspektywy antropologicznej w tym zakresie okazuje się podejściem oryginalnym, nowatorskim i bardzo owocnym. Wnioski sformułowane przez autora stanowią antropologiczny głos w szerokiej debacie dotyczącej neoliberalnego kapitalizmu, znacząco ją wzbogacając. To ważny wkład w badanie współczesnych problemów ekonomiczno-społecznych.

Monografia ma bardzo klarowną strukturę: rozpoczyna się od wprowadzenia w antropologię neoliberalizmu, zarysowania zaplecza teoretycznego i objaśnienia podstawowych pojęć takich jak klasa, kapitał, zarządzanie.

W kolejnych rozdziałach autor prezentuje strategie i praktyki coachów oraz doświadczenia coachowanych, także własne. Wnioski dotyczą coachingu rozumianego jako „materializacja neoliberalnych technologii urzędowania” (2019: 399) oraz „chiazmu antropologii i neoliberalizmu” (2019: 406). Książkę kończy obszerna bibliografia i zestawienie materiałów źródłowych.

Publikacja prezentuje wyniki badań przeprowadzonych w ramach grantu NCN w latach 2014–2015 polegających na uczestnictwie w warsztatach i konferencjach, na prowadzeniu wywiadów z coachami i coachowanymi oraz na osobistym przejściu przez proces coachingu. Zaangażowanie autora w refleksyjnie poprowadzony proces badania owocuje bardzo głębokim wejściem w problem umożliwiającym sformułowanie niebanalnych odpowiedzi na postawione pytania badawcze, dotyczące coachingu, sumujące się w ogólnym pytaniu o specyfikę neoliberalnej logiki rządzenia.

We wprowadzeniu teoretycznym szeroko rozważone zostają pojęcia klasy i kapitału, w tym kapitału emocjonalnego. W mojej ocenie odpowiedź na pytania badawcze nie wymagała tak obszernego prezentowania tradycji stosowania tych kategorii. Oczywiście jednak dostrzegam wartość pokazania antropologicznych użyczeń pojęcia klasa i skonfrontowania ich z dobrze znanymi objaśnieniami socjologiczno-ekonomicznymi. Cenne jest także omówienie terminu kapitał emocjonalny, będącego kategorią relatywnie nową i przez to ciekawą. Przywołania założeń teoretycznych Pierre’a Bourdieu oraz jego następców i krytyków służą autorowi do określenia grupy społecznej, jakiej dotyczą jego badania, natomiast rekapitulacja złożeń Michela Foucault oraz jego komentatorów i kontynuatorów pomaga nakreślić badany problem.

Najciekawszą częścią książki są rozdziały prezentujące analizę strategii stosowanych przez coachów, praktyk jakim poddawani są coachowani, oraz ich doświadczeń i zaangażowania. Sprawnie poprowadzona analiza ukazuje proces wytwarzania podmiotów neoliberalnej rzeczywistości ekonomiczno-społecznej. Wykorzystując zaprezentowane wcześniej zaplecze teoretyczne, M. Mokrzan rekonstruuje współczesne formy urzędowania wpisujące się w antropologię neoliberalizmu oraz w antropologię retoryczną, której tradycje są przedstawione w toku wywodu, jednak

momentami czytelnik ma wrażenie, że autor zanadto przejmuję język swoich rozmówców.

Wnioski podsumowujące monografię, diagnozują uczucie niespełnienia, generowane przez dyskurs neoliberalny, wytwarzające zapotrzebowanie na usługi coachingowe, będące materializacją neoliberalnych technologii zarządzania. Styk pomiędzy makropoziomem zarządzania a mikropoziomem technik samorealizacji jednostki jest według Mokrzana „w swej istocie retoryczny”, bowiem „procesy konstruowania neoliberalnych podmiotowości w coachingu przebiegają za pośrednictwem strategii retorycznych” (2019: 403).

Sądzę jednak, że najciekawsze są wnioski opisane jako chiazmy antropologii i neoliberalizmu. Wnikliwe badania uświadomiły autorowi monografii, że on także tkwi wewnątrz badanego dyskursu i związanych z nim praktyk. Pomimo że wszedł w swój projekt z postawą krytyczną względem neoliberalnej ekonomii i polityki, w pewnym momencie odkrył, że nie tylko jego projekt badawczy, ale antropologia w ogóle, jest przedsięwzięciem uwikłanym w neoliberalne zarządzanie. Konstatacja ta współgrała z twierdzeniami Marty Songin-Mokrzan (2016) dotyczącymi procesu wdrażania logiki neoliberalnej w instytucjach naukowo-badawczych. Ten proces nieuchronnie wpisuje wszelkie, nawet krytyczne, projekty badawcze w neoliberalne ramy. Autor, diagnozując swój obecny światopogląd, gorzko konstatuje: „opornie (w myślach) i pokornie (w działaniach) akceptuję, że jestem ucieleśnioną logiką neoliberalizmu” (2019: 411), a podsumowując cel publikacji książki wyraża nadzieję, że uświadomienie czytelnikowi tych uwikłań popchnie go do zmiany postawy. Autor kończy wyrażeniem niepewności odnoszącej się do kierunku w jakim ta zmiana nastąpi.

Książka M. Mokrzana, *Klasa, kapitał, coaching w dobie późnego kapitalizmu* jest niezwykle ważnym, antropologicznym głosem w międzydziedzinowej debacie naukowej na temat współczesnego, neoliberalnego kapitalizmu, bowiem zgodnie z obserwacją Michaela Herzfelda:

krępujące spojrzenie etnografa zakłóca coś więcej niż tylko samozadowolenie europocentrycznych wzorców nauk społecznych, choć także i to nie należy bynajmniej do zadań trywialnych. Burzy

ono też niewzruszoną retorykę narodowych i międzynarodowych instytucji władzy, uwalniając często drastyczne i nieharmonijne doświadczenia społeczne, jakie ta retoryka skrzętnie ukrywa (Herzfeld 2004: 192).

Bibliografia

- Herzfeld M. 2004. Antropologia. Praktykowanie teorii w kulturze i społeczeństwie, przeł. Maria M. Piechaczek, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Songin-Mokrzan M. 2016. 2016 Transformacja uniwersytetu. „Kultury audytu” i neoliberalne technologie zarządzania podmiotami społecznymi. *Kultura i Edukacja*, 3 (113), s. 242-257.